

ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНИХ ПОЧУТТІВ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОГО САМОРОЗВИТКУ

Проблема естетичного виховання хвилювала філософів і науковців ще з часів Платона та Аристотеля. Над цією проблемою працювали такі відомі західноєвропейські мислителі, як Р. Арнхейм, С. Гессен, Дж. Д'юї, Т. Манро, Герберт Рід, видатні українські педагоги А. Макаренко, В. Сухомлинський та ін.

Формування у майбутніх учителів досвіду ціннісно-естетичного ставлення до дійсності завжди було одним із головних завдань педагогічної освіти, зокрема, мистецької.

Провідні науковці-педагоги наголошують на необхідності естетизації, гуманізації та гуманітаризації всіх ланок освітнього процесу (С. Гончаренко, І. Зязюн, С. Коновець, М. Лещенко, Л. Масол, Н. Миропольська, О. Олексюк, Г. Падалка, О. Рудницька, Г. Сотська та ін.). Це стосується і професійного саморозвитку майбутнього вчителя, який є усвідомленою діяльністю, що спрямована на опанування педагогічними знаннями та вміннями. Така діяльність відбувається ґрунтуючись на: 1) знаннях про оточуючий світ; 2) виокремленні себе із предметного світу як суб'єкта пізнання; 3) цілеспрямованому плануванні власних дій та поведінки; 4) сформованому ставленні до об'єктивної дійсності [7, с. 13]. Основою цієї діяльності є: 1) естетичне почуття, що виражається у прагненні майбутнього педагога до переживання позитивних і уникнення негативних почуттів упродовж здобуття освіти; 2) естетичний смак як здатність оцінювати та розрізняти сприймані явища (з позиції почуттів, які вони викликають) як позитивні чи негативні; 3) естетичний ідеал як прагнення наблизитись до професійної досконалості.

Усвідомлене прагнення до саморозвитку є основною рисою духовної природи людини, тому його зміст і характер визначаються світоглядом особистості.

Основними психопедагогічними складовими розвитку і саморозвитку особистості видатний педагог-гуманіст І. Зязюн вважав інтелект, афект і волю. «Інтелект – смислом наповнені знання, афект – емоційно-почуттєва сфера особистості, воля – діяльнісний чинник поступу особистості» [5, с. 26].

Отже, емоційно-почуттєва сфера майбутнього педагога відіграє важливу роль у його особистісному і професійному саморозвитку.

Почуття є важливими і невід'ємними атрибутами життя людини. Це форма його суб'єктивного, безпосередньо переживаного ставлення до явищ навколишньої дійсності, до інших людей та їхніх вчинків, до самого себе і своїх дій [2, с. 371].

Усі почуття можна поділити на позитивні та негативні і об'єднати їх загальним поняттям «естетичне почуття».

До позитивних почуттів належать прекрасне та піднесене, до негативних – потворне та низьке, проміжними є комічне та трагічне. Вважається, що естетичне почуття – це один із найскладніших видів духовного переживання майбутнього педагога, яке виникає на основі суспільних і культурних чинників [6, с. 48].

У педагогічних дослідженнях естетичні почуття визначають як особливі почуття насолоди, які відчуває людина, сприймаючи прекрасне в дійсності й через твори мистецтва. Естетичні почуття є ключовими у системі ставлення людини до дійсності.

Основою естетичного почуття є естетичне сприйняття, формування і розвиток якого – найважливіше завдання естетичного виховання.

Характеризуючи естетичне сприйняття, Б. Теплов наголошує на важливості врахування його відмінностей від побутового сприйняття, а саме: для побутового сприйняття головним є не так «вигляд» та «звучання» речі, як її «призначення», тоді як в естетичному сприйнятті особливе значення має чуттєва форма предмета, яка сприймається насамперед зором і слухом, «вищими органами почуттів» (колір, форма речей, особливості звучання музичного твору та ін.); емоційна захопленість, безпосередність переживання, яка зберігається при аналізі естетичного явища; естетичне сприйняття завжди викликає певні асоціації, думки не тільки щодо інформації, яка сприймається, а й про себе, природу, долю людей; естетичне сприйняття завжди супроводжується активною діяльністю творчої уяви [10].

Естетичне сприйняття майбутнього вчителя образотворчого мистецтва у процесі художньо-професійної діяльності нерозривно пов'язане з художнім сприйняттям, оскільки, на думку Л. Левчук, «комфортність і естетична виразність предметного середовища не можуть замінити мистецтво, з його специфічним відображенням світу, ідейно-емоційною спрямованістю і спрямованістю до

глибинних та інтимних сторін духовного життя людини. Художнє сприйняття не обмежується «прочитуванням» виразної форми, а проникає у сферу пізнавально-ціннісного змісту» [6].

Сформоване естетичне сприйняття – це високий рівень спостережливості, вміння побачити і відчутти красу у звичайних, буденних речах, навколишньому середовищі, відзначити найсуттєвіше, що відображає зовнішню і внутрішню красу предмета, явища, процесу, відчувати радість і подив від побаченого, відкритого.

Для того, щоб людина могла естетично відображати дійсність, підкреслював І. Зязюн, вона повинна мати певну систему поглядів, вироблених людством з часів його існування. Необхідна також і специфічна почуттєва реакція на предмети і явища. Це в свою чергу уможлиблюється за умови, якщо людина володіє певною потребою, а інтенсивність реакції буде залежати від смаку людини [4].

На думку Е. Берка, естетичний смак – це здатність людини оцінювати інформацію, яку вона отримує через зовнішні відчуття та уяву. Він складається із: 1) сприйняття первинних задоволень, отриманих через зовнішні відчуття; 2) вторинних задоволень, принесених уявою; 3) висновків, отриманих завдяки мисленню. Якостями естетичного смаку, зазначав Е. Берк, є чутливість і розсудливість. Він виокремлював два види смаку: 1) даний людині від природи і набутий (ґрунтується на знаннях) [1, с. 51–60].

У свою чергу В. Сухомлинський стверджував, що «без емоційно-естетичного струменя неможливий повноцінний розумовий розвиток особистості. Подив перед прекрасним розковує навіть пасивних. В емоційному забарвленні думки – джерело бажання вчитися» [9, с. 287].

Ученими-психологами естетичний смак визначається як складне психічне утворення, яке характеризується стійким спрямуванням уваги, емоційною і розумовою активністю, мотивованою діяльністю тощо [3].

У науково-педагогічній літературі естетичний смак трактується як стійке, емоційно-оцінне ставлення людини до прекрасного, що має вибіркового, суб'єктивного характеру, відображає уподобання людини і має яскраве емоційне забарвлення. На його розвиток впливають умови життя, професійна орієнтація, культурний рівень людини.

У своєму науковому дослідженні Г. Сотська зазначає, що сформований естетичний смак має виняткове значення в естетично-оцінній діяльності майбутніх учителів образотворчого мистецтва, забезпечує здатність до оцінки естетичних явищ, об'єктів, художніх творів, а також виконує оцінно-регулятивну функцію в структурі розвитку їхньої естетичної свідомості [8, с. 190].

У свою чергу, розвинена естетична свідомість особистості включає естетичну чуттєвість (естетичне сприйняття, емоції, переживання, почуття і чуттєву частину естетичного смаку) і естетично розвинений розум або інтелект (раціональна частина естетичного смаку, естетичний ідеал, естетичні потреби, погляди, переконання) [8, с. 45].

На думку вченої, естетичний смак «не тільки зводиться до здатності естетичної оцінки, а завершується присвоєнням або запереченням культурної естетичної цінності». Вона визначає естетичний смак як «здатність особистості до індивідуального відбору естетичних цінностей, відповідно – до саморозвитку і самовиховання», що є особливо значимим для нашого дослідження [8, с. 190].

Важливим аспектом формування естетичних почуттів у процесі професійного саморозвитку майбутніх художників-педагогів є включення їх в образотворчу діяльність, яка за своєю сутністю є естетичною діяльністю. Адже мистецтво, художня творчість завжди відігравали провідну роль в естетичному розвитку особистості, формуванні її почуттів, емоційного відгуку на об'єкти та явища оточуючого життя, природи. Вміння сприймати, відчувати, розуміти й створювати прекрасне власноруч робить духовне життя багатим, цікавим, дає можливість відчути естетичну насолоду.

Естетичні елементи художньо-педагогічної діяльності майбутніх учителів образотворчого мистецтва стимулюють розвиток естетичної свідомості, естетичної активності, образного творчого мислення, уяви, сприяють самореалізації творчого потенціалу, їх особистісному і професійному саморозвитку.

На нашу думку, людина з несформованими естетичними почуттями не здатна відчувати потребу у творчості, а, отже, і в саморозвитку, який може відбуватися лише тоді, коли особистість спрямована на саморозвиток.

З огляду на це, пріоритетними завданнями педагогів, які

працюють у системі мистецької освіти (і не тільки), мають бути не лише формування у студентів міцних знань і практичних умінь із фахових дисциплін, а й розвиток емоцій і почуттів, формування естетичних смаків, їх духовно-естетичної культури, як необхідної складової професійного і особистісного саморозвитку.

Список використаних джерел:

1. Бёрк Э. Философское исследование о происхождении наших идей возвышенного и прекрасного / Эдмунд Бёрк. М. : Искусство, 1979. 240 с.,
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник / Семен Гончаренко. Рівне : Волинські обереги, 2011. 552 с.
3. Зимняя И. А. Педагогическая психология : учебн. для студ. высш. учебн. завед. / Ирина Алексеевна Зимняя. Ростов-н/Д. : Феникс, 1996. 480 с
4. Зязюн І.А. Виховання естетичної культури школярів : навч. посіб. / І.А. Зязюн, Н.Є. Миропольська, Л.О. Хлебнікова та ін. К. : ІЗМН, 19998. 156 с.
5. Зязюн І. А. Естетика і етика педагогічної дії / І. А. Зязюн // Сучасні заклади освіти – 2013 : міжнар. виставка, 28 лют. - 2 берез. 2013 р.: офіц. каталог виставки / МОН, молоді та спорту України, НАПН України. Київ, 2013. С. 26–27.
6. Естетика : підруч. для студ. гуманіт. спец. вищ. навч. закл./ [Л. Т. Левчук, В. І. Панченко, О. І. Оніщенко, Д. Ю. Кучерюк] ; за ред.Т. Левчук. 2-ге вид., допов. і переробл. Київ : Вища шк., 2005. 431 с.
7. Максименко С.Д. Загальна психологія : навч. посіб. / Д. Максименко, В. О. Соловієнко. Київ : МАУП, 2000. 256 с.
8. Сотська Г.І. Теоретичні і методичні засади формування естетичної культури майбутніх учителів образотворчого мистецтва в педагогічних університетах : дис. ...докт. пед. наук : 13.00.04 / Галина Іванівна Сотська. Київ, 2014. 456 с.
9. Сухомлинский В. А. «Не только разумом, но и сердцем...»: сб. ст. и фрагментов из работ / В. Сухомлинский; сост. и авт. Предисловия Л .В. Голованов. М. : Мол. гвардия, 1990. 139 с.
10. Теплов Б.М. Вопросы психологии восприятия и мышления / Б.М. Теплов. М.-Л. : АПН РСФСР, 1948. 303 с.